

Плевенски исторически четения

Pleven Historical Readings

Регионален исторически музей – Плевен
Regional Historical Museum – Plevna

Издание Publication	Конфликти и разбирателства в историята Conflicts and understandings in history
Том / година Volume / year	IV / 2025
Издател / държава Publisher / country	Регионален исторически музей – Плевен, България Regional Historical Museum – Plevna, Bulgaria
Автор(и) Author(s)	Христо Калистерски Hristo Kalisterski
Институция Affiliation	Национално дружество „Традиция“ National Association „Traditsia“
Заглавие Title	КОНФЛИКТИ И РАЗБИРАТЕЛСТВА ПО ОТНОШЕНИЕ НА ВЪСТАНИЕТО ПРЕЗ 1876 ГОДИНА В ПЪРВИ ТЪРНОВСКИ РЕВОЛЮЦИОНЕН ОКРЪГ THE UPRISING OF 1876 IN THE FIRST TARNOVO REVOLUTIONARY DISTRICT
Страници Pages	161-177
Постоянен адрес Permanent URL	https://plevenhistoricalreadings.eu/articles/phr-4-161/

КОНФЛИКТИ И РАЗБИРАТЕЛСТВА ПО ОТНОШЕНИЕ НА ВЪСТАНИЕТО ПРЕЗ 1876 ГОДИНА В ПЪРВИ ТЪРНОВСКИ РЕВОЛЮЦИОНЕН ОКРЪГ

Христо Калистерски

Национално дружество „Традиция“

Резюме: Статията разглежда някои конфликти и разбирателства по отношение организирането, и провеждането на въстанието през 1876 година на територията на Първи Търновски революционен окръг.

Разгледани са конфликтни ситуации в окръжния град, който е център на въстанието тогава – Горна Оряховица, а също и в местата където въстанието избухва – Севлиево, Ново село Кръвеник, Трявна, Габрово, Новата махала, както и четата в Дряновския манастир.

Отделено е внимание и на конфликти при отразяване и тълкуване на въстанието, а също и при неговото възприемане и оценяване на случилото се.

Ключови думи: Въстание; Конфликти; Подготовка; Организиране; Провеждане.

Поради множеството различия, конфликти и разбирателства, които има в разглежданата тема, ще се ограничи в няколко противоречия в местата на избухване на въстанието, и в действията на Окръжния комитет в Горна Оряховица.

Конфликти и разминавания в Първи търновски революционен окръг има още при разлики в плана на Гюргевския комитет и решенията на окръжното събрание в Горна Оряховица.

Според Д. Страшимиров част от основните решения на Гюргевския комитет са: 1. Приготвленията вътре в страната да се проведат смело и „трескаво“; 2. Да се основат частни революционни комитети във всички градове, села и паланки; 3. Да се събират средства, по възможност „с добро“; 4. Да се въоръжи на-

селението; 5. Да се проучат всички населени с турци места и в решителния час, да се обезоръжи турското население; 6. Градове и села, било то турски или български, които се противят, да бъдат унищожени; 7. Да се увлече населението в борбата, при възможност въвн от собствените жилища и те да бъдат предадени на огън. Да няма къде да се върнат и да бъдат принудени отчаяно да продължават борбата, колкото се може по-дълго...¹

Във връзка с целите на това изложение е необходимо да споменем и следните важни решения на Гюргевския комитет, имащи връзка повече с военните действия при провеждане на въстанието. Тези цели имат и основополагаща роля при определяне на степента на изпълнение на плановете за въстание, както от отделните комитети, така и от отделните негови ръководители. Става въпрос за следните решения, касаещи Първи окръг: 1. Търново трябва да бъде превзето, да се тури ръка на складовете и да се въоръжат въстаниците с оръжието в тях; 2. Телеграфните линии трябва да бъдат прекъснати навсякъде; 3. Мостовете, които могат да се използват от неприятеля, да се разрушат; 4. Железниците, където ги има, непременно да се разрушат; 9. Чета или няколко чети, въоръжени въвн Влашко от българските комитети там, да преминат Дунава под ръководството на опитни войводи като Филип Тотю и други².

За целта на настоящото изложение и оценката за действията на участниците, трябва да се конкретизират частите от плана за района на Първи търновски революционен окръг. В писмото от Георги Киселов до Райчо Гръблев и Райчо Попович от 28 април 1876 година: „Оттук чета се мисли да мине, щото е помощ на вътрешните въстаници и голям страх за турците. Затова побързайте да пригответе, тоест бай Р. Попович, ако има намерение, да се не бави, щото не ще отиде до 1 неделя, ще избухне от Сливен до Троян наред по Стара планина и подир по градищата. Планът е добър, само тукашните трябва да бързат, които ще минуват; и това казвам: като вземеш Сливен, Елена, Трявна, Габрово, Троян, Севлиево, Ловеч, Плевен, Враца и ...русчушки и свищовски села чак до Балкана, дето ще каже с големи села и касаби, всички снабдени с оръжие.“³

От посочените извори е видно, че въстаниците от балканските градове, като Трявна, Елена, Габрово и Троян се готвят да

¹ **Страшимиров, Димитър.** История на Априлското въстание. Пловдив: Пловдивската окръжна постоянна комисия, 1907. Т. 1 с. 242 – 243.

² **Страшимиров, Димитър,** Цит. съч., с. 245 – 246.

³ Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“, т. 1, с. 291.

превземат оръжието на врага⁴. Следва да предположим, че планинските градове, според плана на въстанието, трябва да станат част от свободната въстаническа територия и оттам вече, заложили на солидна основа, захванали проходите, да се насочат към големите градове. Четите от полските села трябва да подсилват въстаниците от освободените територии и после заедно да се насочат към големите градове, които по възможност вече са палени или по-друг начин поразени и станали по-уязвими на атаки.

Йоно Митев споделя същото мнение като пише, че макар и Д. Страшимиров да съобщава с ирония тези сведения, събрани от него от останали живи въстанически ръководители след Освобождението, че работата е там, че действително в плана има този съществен елемент – завземане на балканските градове, пленяване на гарнизоните там и присвояване на оръжието им. И като се знае, че тези гарнизони не са големи, то тяхното пленяване е напълно възможно и оръжието им реално можа да попадне в ръцете на въстаниците⁵.

На 26 април се състои окръжното събрание на I-ви Търновски революционен окръг в Горна Оряховица, въпреки строгите мерки на властта. То се състои в дома на Гр. Тодоракев в махала „Света Богородица“. Присъстват Иван Панов Семерджиев, поп Харитон Халачев, Георги Измирлиев, Христо Донев, Петър Пармаков и делегати: Стефан Пешев от Севлиево, Тодор Лефтеров от Белочерковския район, А. Каменов от Габрово и един пратеник от Русенския комитет. За събранието тръгват и други делегати, някои от които успяват да пристигнат в Горна Оряховица, но като разбират за тършуванията на властта си тръгват. Някои още непристигнали, като научават за положението се връщат обратно.

Събранието решава въстанието за I-ви окръг да се обяви на 28 април. Планът е: 1) Самоводенската чета да се събере и най-късно вечерта към 11 часа по европейски да бъде на местността Бобенец, където да се събере с тези от Горна Оряховица, Лясковец, Долна Оряховица и Златарица. Оттам образувалата се горнооряховска дружина да потегли за Балкана в посока Габрово; 2) Белочерковската дружина на 28-ми да потегли за Дряново, където да присъедини към себе си и Дряновската дружина, при Царева ливада, и на 30-ти сутринта вече съединена и с Тревненската, да отиде в Габрово, за да се съединят с Габровската дружина, и да се превземе града; 3) Севлиевската и Троянската да излязат на 28-ми сутринта и да се стремят да се съединят с Габровската; 4)

⁴ Митев, Йоно. История на Априлското въстание 1876. София: БАН, 1986, т. 1, с. 232.

⁵ Митев, Йоно, Цит. съч., с. 231.

за по-нататъшни действия да се направи разпореждане от главното командване в Габрово⁶.

От данните за плана на Окръжния комитет, може да се заключи, че той предвижда комбинирани действия – повсеместно въстание в определените райони с извеждане на чети. В плана се отделя главно внимание на Габровския и Тревненския балкан, където са леснопроходимите пътища по направление Русе – Търново – Одрин – Цариград. Според тактическия замисъл овладяването на проходите в Стара планина ще улесни преминаването на чети от Румъния и ще осигури тила на въстаниците в Южна България⁷.

В своята дейност I-ви Търновски окръг невинаги следва предначертания план на Гюргевския комитет, според който въстанието трябва да е повсеместно. За плана на окръга липсват точни данни и документи. От анализа на оскъдните и откъслечни сведения на съвременни изследователи, които са в много случаи противоречиви, може да се заключи, че планът на Търновския революционен окръг предвижда комбинирани действия – повсеместно въстание с извеждане на чети. Главното внимание е съсредоточено в сформирането на няколко чети, които да достигнат и заемат за отбрана старопланинските проходи, като всички се отбраняват от специални отряди. Някои градове също трябва да бъдат овладени. Подстъпите към Балкана от север да се охраняват от една голяма сборна чета, с ядро от селата Бяла черква, Михалци, Мусина, Дичин и др. Всяка чета по своя маршрут към Стара планина трябва да вдига готовите на първи позив въстаници. Главно внимание се отделя на Габровски и Тревненски балкан, където минават най-лесно проходимите за времето проходи, като Шипченския и др., по направление Русе – Търново – Одрин – Цариград и обратно. Една такава бариера по Стара планина улеснява преминаването на чети от Румъния и осигурява тила на въстаниците от Втори и Четвърти окръг в Южна България⁸.

Вследствие на всичко написано дотук ясно се виждат редица разминавания с общия план, начертан в Гюргево. Не се изпълняват редица решения за завземане на някои важни селища, включително Търново. Не се изпълняват разпорежданията за обезоръжаване на турското население, няма данни за разрушаване на мостове, а също и за прекъсване на важни телеграфни връзки.

⁶ Април 1876. Спомени. София: издателство „Български писател“, 1987, с. 469 – 471.

⁷ **Иванов, Николай.** Георги Измирлиев. София: Военно издателство, 1986. с. 70 – 71.

⁸ **Петров, Петър.** Бойни действия в Първи Търновски революционен окръг. Подготовка на въстанието – В: Военна подготовка и провеждане на Априлското въстание 1876. Под. ред. на Йоно Митев, Константин Косев, Дойно Дойнов и Цонко Генов, София, 1976, с. 244 – 252.

Дата за въстание и обстоятелства, при които то да се вдигне преждевременно.

По отношение датата на въстанието не е определена точна дата освен, че очевидно трябва да е в началото на май и по-скоро клони към първи май. Според Д. Страшимиров това не е въпрос от съдбоносно значение⁹. Според мен, с оглед на последвалите събития, неопределянето на точна дата от членовете на Гюргевския комитет е сериозен пропуск, който с оглед развитието на събитията след това се оказва със съдбоносни последици. Такова е и мнението например на професор Петко Петков: „... не се уговарят за една общовалидна дата за начало на въстанието във всички окръзи, а позволяват това да се реши на местните окръжни събрания, „апостолите“ от Гюргево всъщност предпоставят избухването на различни места по различно време на няколко въстания“¹⁰.

Вследствие на тези неуредици, след като въстанието се обявява преждевременно в Четвърти окръг, на останалите места и особено в Първи окръг няма яснота от членовете на местните комитети за ориентировъчна дата за повдигане на въстание.

Неяснотата около точните граници на окръзите също влияе негативно на делото. За Първи търновски революционен окръг може да се даде за пример, че източната граница е крайно неясна. За изясняване дейността на апостолите, местните дейци, връзките и взаимодействията между тях, трябва да се посочат и установените граници на отделните окръзи, а в случая на Първи Търновски революционен окръг. Според Йоно Митев границите на окръга са както следва: земите от Казанлък, Габрово, Трявна, Троян до Никопол и Свищов; източната граница стига до Елена – Русе, а западната до Ловеч включително. Неустановено е положението на Шумен, Търговище, Разград, Варна и други. За Казанлък той се позовава на братя Гъбенски, както и на Димо Минев за село Шипка, където има твърде деен комитет¹¹. Самият той привежда за пример писмото на Тома Кърджиев до Георги Петкович от 11 април 1876 за братя Стефан Стамболов, Иван за положението в Търговище дали да му се поверяват тайните: „Нали той казва, че в техния град само имало готови до 150 – 200 хайдути. Ако тези хайдути са кръстени в светото кръщение на бунтовничеството, ако ги е кръстил Иван Стамболов и ако трябва да се вярва на думите му за точността на

⁹ Страшимиров, Димитър, Цит. съч., с. 244.

¹⁰ Петков, Петко. Пътищата към Освобождението. София: Български бестселър, 2021, с. 391 – 392.

¹¹ Митев, Йоно, Цит. съч., с. 226.

горното число хайдутини, той тогази трябва да знае и всичката ни работа. Ти убеди го да бъде участник наш, обади му каквото трябва да знае. И тъй между другите два пункта отсега да считаме и Джумая за един пункт от нашия окръг¹².

По отношение обхвата на Първи търновски революционен окръг, професор Пламен Митев, смята, че е необходимо да се направи ревизия на досегашните представи за неговата територия. Според него, базирайки се на кореспонденцията между Тома Кърджиев, Иларион Драгостинов, Георги Петкович, Янко Ангелови други дейци от периода януари – май 1876 година, които са ангажирани с подготовката на въстанието, селищата от районите на Русенско, Търговищко, Шуменско и дори Варненско, трябва да оформят самостоятелен Северо-източен окръг. За този окръг първоначално отговаря Иларион Драгостинов, а след неговото заминаване за Сливен, остава да отговаря русенският комитет¹³.

Конфликти между местните хора по отношение на въстанието.

Стефан Пешев понякога прибягва и до по-крайни средства, какъвто е случаят с новоселските чорбаджии Цонко Табакът и Йонко Семерджията. Той привиква двамата чорбаджии в Севлиево пред представители на комитета, за да има по-голяма тежест пред тях в предвид упорството им да се разделят с пари в полза на делото. Двамата чорбаджии, придружени от калфата на Йонко Самарджията, Христо Сомлев, отиват на срещата. От страна на комитета присъстват много лица, но основните, които вземат отношение и в крайна сметка убеждават чорбаджиите да дадат Цонко – 4000, а Йонко – 2000 грошаса, освен Стефан Пешев, още Хайдут Ботьо, Йонко Карагьозов и Христо Филев¹⁴.

Дядо Фильо намира находчив начин да осигури пари за нуждите на въстанието. Поради добрите си отношения със севлиевския големец Саадулах ефенди, той му поисква пари за частни работи в размер на 15000 гроша. Саадулах ефенди му дава парите, защото Фильо Радев е състоятелен и уважаван човек. По този начин и най-големият мъчител на българите по време и след въстанието дава своята лепта за българската свобода¹⁵. Част от тази сума той предава на касиера от Окръжния комитет, другата употребява за закупуване на оръжие, а трета част остава не-

¹² Априлско въстание 1876 г. Сборник от документи. София: Държавно издателство „Наука и изкуство“, т. 1, с. 213.

¹³ **Митев, Пламен.** Въстанието в Първи революционен окръг – В: Априлското въстание 1876 година: исторически и историографски аспекти, Панагюрище, 12 – 13 май 2021. Под. ред. на Пламен Митев и Пламен Божинов, Панагюрище, 2022, с. 12 – 18.

¹⁴ **Лазаров, Михаил.** Девет глътки свобода. Варна: Георги Бакалов, 1982, с. 34 – 54.

¹⁵ **Марангозов, Иван.** Новоселското въстание, Варна: Славена, 2006, с. 69.

използвана¹⁶. С това Фильо Радев превръща в свой непримирим враг после Саадулах ефенди.

Дядо Фильо е изобретателен в начините си да осигурява потребности за въстанието. Веднъж накарва Лальо Василев Пилитов да открадне 25 оки барут от турци от Коман, които го правят нелегално при м. Ганев камък в долината на река Тъжа. Когато турците идват да търсят Лальо, той заедно с приятеля си от Градница, турчина Хаджи Амза ги заплашва, че ще ги издаде на властите и ще гният в затвора. Команските турци се отказват да си търсят барута и след като Дядо Фильо им го плаща си отиват¹⁷.

За Троян и Ново село пряко е определен Христо Иванов – Големия. Според неговите спомени, той приема, защото след изпращането на Волов там предната година, троянци заявяват, че не искат апостоли без чета да идват там. В противен случай, ще ги предадат. Като по-познат по тия места Големия приема да бъде апостол в този район.

Като пристига в Троян, той събира комитета и им говори, че е време вече да се отърват от властта на султана и е време за въстание. Троянските дейци обаче искат, като и по-напред, войводи от Русия или Прусия, пък тогава да се въстава. Все пак дава нареждания и обсъжда с троянските дейци, как да се набави оръжие и барут. След това отива до Ново село, където престоява цяла седмица.

В Ново село много пъти ги събира общо и им говори. След това събира и чорбаджиите, като им говори, че трябва да дават пари, за да се въоръжават сиромасите с оръжие, барут и куршум. Чорбаджиите се съгласяват и дават пари за барут, и куршуми. Христо Иванов пояснява, че новоселските дейци купуват барут от Иван Марков от Троян, около 30 оки, които им продава по 30 гроша, а той сам ги купува по 18 гроша. Големия прави остри забележки на троянци да не печелят на гърба на новоселци. Обобщава, че новоселци си продават мило за драго каквото имат, само и само да се сдобият с барут, а троянци искат да печелят от барута. Отговарят му, че това е друг барут, който е по-скъп, но той вижда, че е от същото качество. Настава свада и му се казва да си прибира дрипите. На събранието, на което ги извиква на другия ден, не идва никой¹⁸. Следва да се вземе предвид, че в своите спомени, Христо Иванов доста обича да критикува дейст-

¹⁶ Ковачев, Николай. Миналото на героичен Кръвеник. София: Издателство на Отечествения фронт, 1972, с. 82.

¹⁷ Ковачев, Николай. Цит. съч., с. 83 – 84.

¹⁸ Иванов – Големия, Христо. Спомени. София: Издателство на Отечествения фронт, 1984. с. 98 – 101.

вията на хората около него, все пак не е маловажно да се види и неговата оценка за състоянието на комитетите в поверения му район. Той изразява критики и за работата на Дюстабанов по-късно в Ново село по време на въстанието¹⁹, както и преди това Стамболов и Бунито за това, че дават на жени да шият знамена, че не пазят достатъчно тайната и ще ги изловят и т. н.²⁰.

Спокойно може да се направи извод, че при подготовката на въстанието, конфликтите между различните прослойки от населението следват един след друг. Те засягат както посветените, така и непосветените, и несъгласни с плануваните събития.

Конфликти и неразбирателства в центъра на окръга – Горна Оряховица.

На 27 април Иван Панов Семерджиев прави разпореждане да се докарат у баба Пантелейца четирите кола от комитетските каруци със самари, за да се натоварят с оръжието, медикаментите, превързочните материали и бойните припаси, които този ден пристигат от Русе. Това са три сандъка пушки – 75 пушки-игленки, 1 сандък спицерия и 2 сандъка патрони. Този ден верните съзаклятници успяват да съберат у баба Пантелейца всичкото оръжие, бойни припаси, аптека и други.

През същия ден полиция и войска напада много къщи, където се предполага, че може да бъде Иван Панов Семерджиев. Вниманието на Горнооряховските Субашия и дошлия бимбашия е съсредоточено в издирването на тамошните главатари на въстанието. Въоръженото горнооряховско турско и циганско население се пръска из града уж да дирят комити, а повече за грабеж. Привечер в Долна Оряховица пристигат черкези и башибозуци. Други групи въоръжение турци от Тузлука също се насочват към Горна Оряховица и Елена. Въпреки рискованото положение, Иван Панов Семерджиев не се стряска и дава нареждане до съзаклятниците, вечерта да се съберат на определените сборни места, да се стъкмят и да чакат разпореждане за излизането им към Бабенец.

Събраните в дома на баба Пантелейца приковават знамето на приготвената дръжка и го забиват в двора. Поставят човек да насочва пристигащите към къщата на баба Пантелейца и към 9 и половина часа започват да се обличат във въстаническите си дрехи. Към 10 часа започват да товарят и конете. Събраните избират за знаменосец Георги Измирлиев, така че той става вече и комендант, и знаменосец, и тръбач на четата. Воеводата е, определеният по рано за такъв, Иван Семерджиев. Тази вечер, там се

¹⁹ Пак там, с. 103 – 104.

²⁰ Пак там, с. 100.

събират 24 съзаклятници.

Съзаклятника х. п. Петков се явява не напълно готов и поиска да си отиде у тях, за да се подготви. Воеводата му разрешава, като му разпорежда да мине покрай Вичо Грънчаров и оттам у Пуйкойлу и за каже на събралите се да потеглят не към Бабенец, а към Лясковския манастир. Този съзаклятник обаче се оказва предател. На 28 май, в два часа след полунощ, след дълго чакане, появяването на Самоводенската чета, воеводата Иван Панов Семерджиев дава заповед да вземат пушките и да тръгват след него. Измирлиев нарамва знамето и започват да излизат от портата един по един. Още конете не са изкарани от двора, когато насреща се появява предателят Павел х. п. Петков, начело на турската войска, около 300 души и башибозук. Изненадана, Горнооряховската чета се оттегля пак назад в двора на баба Пантелейца.

На 27, вечерта, в един от другите сборни пунктове Пуйнойлу се събират около 20 съзаклятници, но след като никои не идва да им съобщи да излизат, и след като чуват гърмежите от баба Пантелейца, се разотиват. Там ги събират Станчо Бояджиев и Диньо Бояджиев. У Вичо Грънчаров, където е друг сборен пункт за четата, не успяват да се съберат никакви въстаници.

От съседните села, които трябва да се присъединят към Горнооряховската чета, също не се събират въстаници. Само от село Златарица, под ръководството на Минко Радославов, на 27 вечерта, излизат около 18 въстаника. Те се упътват за Горна Оряховица, като минават покрай Добри дял и Джулюница. Като узнават, че Долна Оряховица е обградена от турци, изчакват деня, за да се ориентират и тогава да решат какво да предприемат. През деня на 28, Минко Радославов разбира от овчарите за станалото в Горна Оряховица и връща четата си към Джулюница. Около Ново село пренощуват, като Минко Радославов смята да заминат към Елена на следващия ден. Обаче много от въстаниците си отиват и четата се разтурва. Това става известно и един овчар издава Минко Радославов. Полицията го залавя и го откарва в Търновския затвор. Съзаклятниците от Долна Оряховица, като виждат струпването на башибозук между Долна и Горна Оряховица, не предприемат нищо. Така се получава и в другите села – Тимнеало, Калтинец, Драганово и пр. В Лясковец Христо Брусев събира на 27 вечерта една чета от 20 души, но и тя след събитията в Горна Оряховица се разпръсква²¹.

Вижда се как в условията на преждевременно обявяване на въстанието в Четвърти окръг и последващи действия на властта, дори в Окръжния комитет започват сериозни разминавания

²¹ Април 1876. Спомени. София: издателство „Български писател“, 1987, с. 471 – 478.

между съзаклятниците и дори е налице чиста проба предателство от член на комитета.

Според Петко Франгов на 29 април в Мусина идва на сутринта Стефан Стамболов на червен хубав кон. Като разбира, че четата е заминала и че въстанието е обявено казва с горест: „Пропадна пак хубавото дело. Пак кръв, пепел и жертви без полза!“²². Според Христо Марков сутринта на 29 април жители на Мусина виждат Стамболов, че пристига на кон в селото откъм Самоводене. Като разбира, че четата е заминала, се спуска след нея и минава през село Балван. След това дириите му се губят²³.

Случката със Стамболов е явен признак за наличието на конфликт и разминаване между дейците в едно от най-важните места – Самоводене.

Конфликти в четата от Дряновския манастир.

Най-удобно за четата е да отиде в Тревненския балкан, като върви по шосето Мусина – Дряново – Трявна. Най-вероятно е, че четата не следва това трасе, поради обстоятелството, че в Дряново има турска войска. Следваният от нея път, който е по на запад от гореспоменатия, дава възможност тя по-бързо да влезе във връзка с Габровските въстаници, т.е. да се присъедини към другата очаквана точка на въстанието. От друга страна не може да допуснем, че командването на четата, па и някои от въстаниците не схващат реално опасността за тях като отиват в манастира, разположен в една малка низина, между високи и недостъпни скали. Това е необяснимо още повече, че те още от село Балван виждат, че потеря почва да ги преследва. Следователно щом влязат в дълбоката теснина, ще им бъде попречено да излязат, не са изпратени разузнавачи напред и в страни, ако има такива, може би те ще узнаят, че турците ги обграждат от всички страни. Тези грешки може да се обяснят с наивността им да мислят, че ще се вдигнат други бунтовници, в близката околност, които ще им се притекат на помощ. И действително, те се надяват на четата на Дюстабанов и на помощ от Дряново, за където същия ден, след влизането в манастира се опитва да пратят човек да доведе дряновските въстаници²⁴.

Ослепяването на поп Харитон повлиява лошо на игумена на манастира и през нощта отец Пахомий решава да избяга заедно с Христо Габровеца. Излиза от манастира, тръгва по реката и оти-

²² **Франгов, Петко**. Белочерковската чета в Дряновския манастир през 1876 година. Търново: Печатница на Х. Т. С. Фъртунов, 1909, с. 48 – 49.

²³ **Марков, Христо**. История на 9-те дни в Дряновския манастир 1876. София: Печатница П. Глушков, 1912, с. 130.

²⁴ **Димитров, Русчо**. Белочерковската чета. София: Военно-книгоиздателски фонд, 1943, с. 44 – 45.

ва на определеното място за среща с Христо. Там обаче него го няма. След доста перипетии стига до Дряново, където отива при бинбашията, където лъже, че е бил затворен в църквата от въстаниците и оттам успява да избяга²⁵.

Сутринта въстаниците научават за бягството на игумена. Скоро лошата вест се потвърждава и от манастирските братя. Това е нов голям удар за борците в манастира. Никой не може да си обясни как отец Пахомий, който е един от най-ревностните съзаклятници и непрекъснато ги окуражава предишните дни, ще напусне, и ще ги изостави по време на борбата. Носят са най-различни и противоречиви тълкувания от уста на уста. Мнозина виждат в това злокобна прокоба, а някои по-слаби психически изпадат в униние. И точно в този момент за пореден път проличава още един път ролята на Бачо Киро.

Всеки нов ден добавя към образа на народния водач и учител нови и нови черти. Поп Харитон е сляп, Пахомий е беглец, Пармаков въпреки пламенното си слово предния ден явно не може напълно да запълни липсата. Бачо Киро обаче не унива²⁶. Той схваща правилно важността на момента и като събира момчетата около себе си произнася пламенна реч. Речта на Бачо Киро, така силно проникната с патриотическо чувство, произвежда силно впечатление в четниците. Те се просълзяват, трогват се. Дързост и решителност се настаняват в дружината. Всички почувстват прилив на нови сили в неравната борба срещу душманите. Смъртта е пред тях, но думите на Бачо Киро им напомнят дълга им като синове на поробеното отечество.

Въстаниците заемат отново старите си позиции. Турците започват да търкалят камъни и да събарят манастирските дувари. Момчетата стоят здраво на позициите и за пореден път не позволяват на враговете да влязат в манастира и да ги разбият. Останалите калугери за разлика от игумена, остават в манастира и всячески се стараят да са в помощ на въстаналите юнаци²⁷.

Относно героичната чета в Дряновския манастир, която се поставя в една много тежка ситуация, е ясно, че възникването на конфликти е неизбежно. Тук можем да открием, че една от основните причини за постигането на единство и разбирателство в четата е безспорната личност на Бачо Киро. В най-тежките моменти именно той поема на плещите си отговорността да сплоти и вдъхнови четниците.

Конфликти в Габровската чета, вътрешният конфликт във во-

²⁵ Април 1876. Спомени. София: издателство „Български писател“, 1987, с. 588 – 589.

²⁶ Цветков, Андрей. Отбраната на Дряновския манастир. София: Издателство на Националния съвет на Отечествения фронт, 1960, с. 42.

²⁷ Франгов, Петко, Цит. съч., с. 62 – 64.

дача на четата Дюстабанов и основно споровете начините за водене на въстанието.

Габровският комитет получава известие за вдигнатото въстание в Южна България на 28 април. Затова комитетът взема решение да се съобщи на всички съзаклятници да се приготвят и щом пристигне войвода от центъра Горна Оряховица, да се въстава²⁸. На 29 април според книгата на братя Гъбенски, Цанко Дюстабанов е на мнение да се помогне на четата на Бачо Киро и поп Харитон. Дюстабанов тръгва да търси Пенчо Постомпиров и те реално решават, заедно със Саранов, да се направи събрание на следващия ден, след като Постомпиров се срещне със заклетите от него момчета и Тотю Иванов²⁹.

На 30 април в м. Михалевото събраните членове на Габровския комитет: Цанко Дюстабанов, Тотю Иванов, Пенчо Постомпиров, Христо Конкилев, Еким Цанков, Георги Кръстников и Димитър Денчев решават да се вдигне въстанието на 1 май и избират за предводител на готвената чета Цанко Дюстабанов.

Същата вечер излизат от Габрово зодуши, преминават през Етъра, откъдето се присъединяват нови 12 души и отиват в Новата махала. Към въстаниците се присъединяват нови 37 души. Всички преспиват в селото³⁰.

На 1 май Габровските четници в село Новата махала сутринта отиват на църква. След това четата потегля към Балкана. Вечерта при пристигането в Габровския манастир, въстаниците са 137 човека, през нощта идват още 82 души от Габрово и така броят им достига 219.

Тук става поредното важно съвещание, на което да приемат план, по който да действат. Предлага се да нападнат Габрово, да избият турските войници и да им вземат пушките, след това да отидат в Дряновския манастир. Като се взема предвид, че са малко на брой и слабо въоръжени и че от Севлиево, Кръвеник, Батошево и Ново село ще се образува също чета, то да се присъединят към нея и тогава да се решава окончателно³¹.

На 3 май Габровската чета се спуска под к. Мечковци, прекосяват през к. Бойновци, улавят пътя покрай Ушите за Мечковичуки и достигат до местността „Завои“ дето се установяват. Тука започват отново да разсъждават за по-нататъшните си действия. Мнозина се сърдят на ония, които били обещали да излязат, а не

²⁸ Гъбенски, Христо., Гъбенски, П. Историята на града Габрово и габровските въстания... Габрово: Дружествена печатница, Заря, 1903, с. 137.

²⁹ Гъбенски, Христо., Гъбенски, П. Историята на града Габрово и габровските въстания... Габрово: Дружествена печатница Заря, 1903, с. 137.

³⁰ Пак там, с. 137 – 138.

³¹ Пак там, с. 139 – 140.

излезли. Те не искат да отиват по нататък, а настояват да се върнат и нападнат Габрово, та насила да извадят онези, дето ги лъжат. Цанко Дюстабанов казва: „Да идем, ако искате да запалим града и да го сринем с земята. Не ви ли е мила поне гимназията?! Това е най-лошото що можем да сторим. Нека не бързаме!“ В този момент идват 11 души, габровци, с цел да се присъединят към въстаниците. На това място ги настига тайната поща от Габрово и четата настоява, че паника владее между турците в конака и войската. Тогава тези, които поддържат мнението да се влезе в Габрово, отново настояват да се нападне града.

Започват усилен спорове какво да се прави. Поделят се на групи и така обсъждат положението. Цанко Дюстабанов отвежда настрана Гаврил Кръстников и провеждат разговор, от които най-важното са следните Дюстабанови думи: „...Сега няма да се оживее...Най-много ми е мъчно за дето ме излъгаха, даже на третира не излезе онова, което ми Еким Цанков разправяше, но няма що да се прави. Думата ми е хвърлен камък! Аз приех да стана войвода по три главни причини: 1-во, че нямало войвода, 2-ро че всички било много добре пригответено и 3-то като се жертвувам за свободата на Отечеството си да умия петното, което преписват на баща ми. Ако не бяха крили от мене, а по-рано ми кажеха, аз много добре щях да нареда работата“.

Въстаниците се трупат около Дюстабанов, като едни настояват да се нападне Габрово, а други предоставят на него правото на реши какво да се прави. Дюстабанов се покачва на едно по-високо място и казва приблизително следните думи: „Момчета! Нашата работа трябва да е вред и никъде. Ние трябва да се въртим около Балкана, да гледаме да повдигнем повече села и по-дълго да задържим положението. Само в това е нашето спасение, само по такъв начин, ще обърнем вниманието на Европа, а без Европа нищо не можем направи. Ние насигур ще измрем, но поне дано нашите братя получат желаната свобода. Аз мисля да отидем да помогнем на въстаниците в Дряновския манастир, но сега виждам, че това е невъзможно, защото ние сме малко, а от никъде нямаме известие за помощ. И от Севлиево нищо не се чува. Да се върнем в Габрово, ще рече да се дадем сами в ръцете на неприятеля и да станем причина да се изгори града. И тъй само едно ни остава: да се навъртаме около балканските села, и да гледаме по-дълго да се закрепим в Балкана. Който е съгласен с мене, да върви подире ми!“³²

Част от въстаниците начело с подвойводата Хр. Партников напускат четата и се отказват от борбата, несъгласни с решение-

³² Пак там, с. 142 – 145.

то да не се напада Габрово³³. От развитието на събитията, свързани с габровския комитет и габровската чета до тази дата е логично да се направят някои изводи. Първият е, че основната грешка, допусната от габровските ръководители е, че не изпълняват предварителните планове за завземането на Габрово. Това мнение се споделя от редица изследователи на събитията от 1876 година като Йоно Митев³⁴ и Стефан Дойнов, който пише следното: „Вместо да се превърнат големите градове Габрово, Севлиево, Трявна и Дряново в крупни революционни огнища, бъдещите военни действия се заплануват далеч от тях. Особени показателен в това отношение е случаят с Габрово. Турският гарнизон в града разполага със значителни сили – 850 войника, унищожението на които би променило развоя на въстанието.“³⁵. В Габрово по това време има само един табор низами анадолци, които се затварят в казармата, уплашени от развоя на събитията³⁶.

Както е установено по-горе, Габрово е град определен за завземане още според плановите на Гюргевския комитет. Затова местните ръководители допускат съдбоносна грешка като не се решават да действат по плана. Габрово е чисто българско градче тогава, в същото време е и типично балкански град, с развит революционен комитет, населението му е настроено революционно и има едно от най-сериозните участия, както в подготовката по времето на Левски, на Старозагорското въстание, така и в най-големите повдигания предишните години от 1856 и 1862, т.е. напълно отговаря на всички критерии за превръщането му в революционен център. В четата на Цанко Дюстабанов, както се вижда са редица от най-преданите на делото революционери, участници в Габровския комитет, които и в действителност полагат главите си пред олтара на Отечеството. Очевидно обаче не всички са докрай искрени в намеренията си или просто в съдбовния момент проявяват колебливост и не устояват на историческата си мисия.

Важно е да се разбере и вътрешният конфликт в самия водач на въстаниците, който от привърженик на мирно разрешавана на българския въпрос, във времето на въстанието преминава на позициите на въоръжената борба. Тези негови вътрешни противоречия предначертават и развитието на въстанието в послед-

³³ **Страшимиров, Димитър**, История на Априлското въстание Пловдив: Пловдивската окръжна постоянна комисия, 1907, том 3, с. 318.

³⁴ **Митев, Йоно**. История на Априлското въстание 1876. София: БАН, 1986, том 2, с. 304 – 305.

³⁵ **Дойнов, Стефан**. Подготовка на Априлското въстание в Габрово – В: Априлското въстание 1876 в Габровския край. Под ред. На Иван Врачев и Стефан Дойнов, Габрово, 1966, с. 12 – 23.

³⁶ **Страшимиров, Димитър**, Цит. съч, том 3, с. 317.

ствие. Поведението му до края обаче показва, че Цанко Дюстабанов намира своя вътрешен мир и докарва делото докрай.

Конфликти в Тревненската чета.

На 5 май Васил Михалев, Тодор Кирков, Христо Патрев, Станю Гъдев и още въстаници отиват в Трявна. Тодор Кирков застава до знамето, което забиват на мегдана, за да го пази. Останалите тръгват да събират заклелите се. Михаил хаджи Икономов взима револвер в ръка и започват да обикалят по къщите. Излизат къде доброволно, къде насила 80 – 90 души само за около час.

Избират за водач Тодор Оптарамана, който познава най-добре пътищата през Балкана. Така тревненските въстаници тръгват към Новата махала с песен, като най-силно се чува Симеон Цонев. Спират на горния край на града и някои си дават пушките и се връщат. В „Ганюв хан“ пристигат около 60 човека³⁷.

След това минават през село Енчевци с надеждата да присъединят към четата и някои от местните. Всички обаче са избягали и там има само жени и местния бакалин, който накарват да им отвори дюкяна и да спят вътре. При разсъмване на 6 май установяват, че всички, които са накарани насила, избягват през нощта.

Така на сутринта цялата чета е в състав от 25 души. Тръгват за село Габровско Генчовци. Там намират попа от Етъра и двама селяни с него. Попът им съобщава, че нататък башибозуци напълнили селата и те затова избягали. Христо Патрев му се скарва и му забранява да говори. В селото ги посрещат добре, опичат им агнета, с едно дума въстаниците изкарват весело времето прекарано в Генчовци. Михаил Икономов изостава 20 крачки назад заедно с още 7 – 8 тревненци. Христо Патрев вдига пушката си да го заплаши. Други четници го хващат за ръцете и не му позволяват. Като вижда това Михаил Икономов побягва заедно с другите изостанали 8 човека³⁸.

В четата остават най-запалените комитетски дейци, които наистина са верни на делото: Цаню Захариев, зографите – Симеон Цонев, Васил Михалев, Кънчо Захариев, Петър Генчев, Георги Калъчев, Георги Ц. Генков и Стефан Г. Генков, Цаню Шишков, Петър Балабанов, Продан Рачев, Цаню Баръма, Никифор Томчев, Захария поп Петров, хаджи Христо поп Димитров, Петко Георгиев – Отвъдненеца, Кънчо Ц. Генков – Германията, Братой Христов, Цаню Д. Стойчев и други решителни тревненски мъже³⁹.

³⁷ **Трисе, Н.** Нещо по въстанието през 1876 година в Трявна. Дряново: ЛафчиевАхмаков, 1901, с. 3 – 4.

³⁸ **Цанева – Илийчева, Мария.** Записки на Цаню Захариев по Тревненското въстание. Трявна: Печатница Васил Зидаров, 1932, с. 31 – 32.

³⁹ **Чолов, Петър,** Войводата Тодор Кирков. София: Градски народен съвет – Ловеч, 1966, с. 33.

На 6 май тревненската чета в състав от 17 души пристига в село Новата махала⁴⁰.

Така се очертава един от сериозните конфликти във въстанието в Първи търновски революционен окръг в едно от местата на обявяване на бунт – Трявна. Местната общественост не оказва подкрепа на водачите на съзаклатието и така се стига до сформирание на чета, която излиза от града. В самия град само се обявява въстание, но не се изпълняват решенията за укрепяването на града и превръщането му в свободна въстаническа територия.

В крайна сметка, в случая се стига до извода, че разбирателство в този район не се получава, а всеки прави това, което смята за правилно – едни предпочитат да запазят живота си и имота си, а една малка част решават да се жертват за делото.

Конфликти при отразяване и тълкуване на въстанието и при възприемане и оценяване на случилото се.

Един от основните проблеми при даване на реална оценка на събитията през пролетта на 1876 година в Първи Търновски революционен окръг е възприемането и оценката на събитията в различните места на окръга. Неприятно впечатление прави фактът, че на събитията се гледа с огромна доза местен шовинизъм. Така например по отношение на четата формирана в района на селата Бяла черква, Мусина, Михалци и други, споровете са разпалени и стигат до крайности, които не допринасят за адекватна оценка на делото на тези безспорни български герои – участниците в четата в Дряновския манастир. Първият голям спор е за името на четата. Възприемат се редица нейни наименования като: Чета на поп Харитон, чета на Бачо Киро и поп Харитон, Белочерковската чета, Четата от Дряновския манастир и други. Вторият голям спор е за определяне на първостепенното значение на определено село от района, което да се впише като основното селище, подбудител на въстанието. След дългогодишни спорове предимно между местните краеведи, сега основният въпрос е кое измежду селата Бяла черква и Михалци е водещото?

Същите неприятни и дребни спорове се водят и в севлиевския район по отношение на първенство между Севлиево и днешното Априлци. Според севлиевици, дейците от Севлиево са с основни заслуги за подготовката и избухване на въстанието, а според хората от Априлци, естествено, че основната заслуга е на новоселските съзаклятници.

CONFLICTS AND UNDERSTANDINGS REGARDING

⁴⁰ Бонева, Иванка. Участие на тревненци в Априлското въстание 1876 г. – В: Априлското въстание в Първи Търновски революционен окръг. Под ред. на Стефан Дойнов, София, 1978, с. 177 – 198.

THE UPRISING OF 1876 IN THE FIRST TARNOVO REVOLUTIONARY DISTRICT

Hristo Kalisterski

National Association „Traditsia“

Abstract: This article explores various conflicts and shared understandings related to the organization and execution of the 1876 April Uprising within the territory of the First Tarnovo Revolutionary District.

The study focuses on conflict situations in the district's administrative center – Gorna Oryahovitsa – which served as the uprising's core at the time, as well as in several of the locations where active rebellion erupted, including Sevlievo, Novo Selo, Kravenik, Tryavna, Gabrovo, Nova Mahala, and the detachment at the Dryanovo Monastery.

Special attention is also given to the conflicting interpretations and representations of the uprising, along with the diverse ways in which the events were perceived and evaluated, both at the time and in later historical narratives.

Keywords: Uprising; Conflicts; Preparation; Organization; Execution.

Христо Калистерски

Национално дружество „Традиция“

E-mail: kalisterski.h@abv.bg